

A pellagra kérdése hazánkban.*

PURJESZ ZSIGMOND dr. tanártól.

Tisztelt szakülés! Nehány kóresetet szándékozom a t. szakülésnek bemutatni, melyek úgy hiszem nagymértékben megérdemlik több tekintetből szíves figyelmüket.

Nehány héttel ezelőtt, rövid néhány napi időközben, Kolozsvármegyének egymással szomszédos három községéből négy beteg jelentkezett a kórodán. A kórtünetek, melyek náluk észlelhetők voltak, a fokbeli különbségtől eltekintve, azonosak voltak s így talán szívesebben látja a t. szakülés, ha a kórtörténet kissé hosszadalmas előadása helyett, azonnal reá térek a szembeötlőbb tünetek részletezésére.

Valamennyi betegnél a kézhatón a bőr az alkarra kissé nagyobb mértékben felterjedőleg erősen megbarnult; ez enyhébb esetben, melyet szerencsém van itt bemutatni, ezen barnás színeltérésen kívül még csak az tűnik fel, hogy a bőr meg van vastagodva, érdes, pergamentszerű. Ebben a súlyosabb esetben, melyet figyelmükbe ajánlok, már a kézhatón és az ujjak háti részén a bőr jóval vastagabb, inkább barnás-vöröses, sőt a kézhat közepe táján mintegy ezüstforintos kiterjedésében élénk pirosas és mintha az epidermis hámlásnak indult volna; egyúttal látni, hogy különösen az ujjakon a vastag bőr mély repedéseket mutat (rhagades). Eme még súlyosabb esetben a bőr beszűrődöttsége még kifejezettebb, úgy hogy az ízületek contourjai ki sem vehetők, a rhagades, különösen az ujjak ízületeinek megfelelőleg és a tenyéri felületbe mintegy átmenve, kifejezettebbek; egyúttal látjuk, hogy nem úgy mint az előző két esetben, hol a tenyér bőrének inkább halvány, sima és puha volta

* Előadott az E. M. E. orvos-természettud. szakosztályának 1898. május 20-diki orvosi szakülésén.

tűnt fel szemben a kézhát barna, vastag érdes bőrével, már a tenyéren és az ujjak hajlító oldalán is kemény a bőr, repedezett, vastag ezafatokban hámlik; egyes helyeken az irha egészen szabadon fekszik, míg más helyeken vastag, majdnem szárukeménységű, sárgás-szennyes színű pörkszerű anyag található, mely némely helyen, főleg az ujjakon, egész 1 cm. hosszú, fél cm. széles és majdnem oly vastag tömegeket képez. Jól látni, hogy bár ennél a férfibetegnél a tenyér bőrén a vastagodás, repedezés és hámlás elég jól kifejezett, a barnás színezés mégis csak a kézhát és az alkar említett részének bőrére szorítkozik. Eme legsúlyosabb eltéréseket mutató nőbetegnél, méltóztatnak látni, hogy a kéz háti és *tenyéri* oldalán, nemkülönben az ujjakon az irha nagy kiterjedésben szabadon fekszik, mintha nyúzva volna, úgy azonban, hogy ezen részek nem mindenütt képeznek egy folytonosságot, hanem helyenként barna, vastagon beszűrődött bőrrészletek vagy az előbb mondott és bemutatott sárgás-szennyes pörkök által vannak elválasztva egymástól; a repedezettség, a ezafatos hámlás itt is észlelhető; helyenkint pedig mogyorónyi, zavaros bennéki hólyagok láthatók.

Úgy ezen, mint a még később említendő betegek nagy részénél még az arcz bőrén is észlelhetünk eltéréseket. Nevezetesen vagy csak az orr bőrén és pedig majd csak az orr porcos, majd egyúttal a csontos rész és az orrszárnyak bőrén, nemkülönben a járomcsont fölötti bőrre átterjedőleg, a bőr sötétbarnásan, helyenkint barnásvörösen színezett, megvastagodott, kérges, kemény tapintatú; láttam esetet, mely azonban nem jött a kórodára és így nem mutathatom be, melyben az orr bőrének ez elváltozása a szemöldíven át egészen a homlokra is folytatódott, a midőn azután itt is ép úgy voltak azok az elváltozások láthatók, melyeket azonnal lesz szerencsém említeni. Majdnem valamennyi betegnél láthatjuk t. i., hogy az orrhát és orrezimpák, sőt némileg még a szomszédos arcz bőre is sűrűn egymás mellett álló, a faggyúmirigyekből kinyuló, sárgás-szennyes esapocskák által van ellepve, melyek nem könnyen törülhetők le, de egyenkint könnyen kihúzhatók, a midőn néha a faggyúmirigy tátongó nyílását lehet látni. Enyhébb esetekben e esapok kisebbek, de súlyosabb esetekben 1—2 mm. hosszúságúak is lehetnek és nagy, bizonyára több százra menő számuk által az orr bőrének különös küllemet kölcsönöznek.

Mint méltóztatnak látni, egy-egy esetben az állon, az ajak szélén, a szájjúg körül, nemkülönb a nyakon, egy esetben még a tarkón is megvastagadott a bőr, barnásan, barnás-vörösen színezett, kemény, érdes tapintatú és némely helyen sárgás-szennyes pörkkel fedett, másutt kisebb-nagyobb, elég vastag ezafatokban hámlik.

E betegek valamennyien határozottan azt állítják, hogy soha ezelőtt hasonló betegségben nem szenvedtek és hogy ez az idén néhány hét óta mutatkozik náluk.

A t. szakülés csak természetesnek fogja találni, ha nálunk feltűnést keltett az, hogy ilyen szokatlan kóralakkal, melynek természetére nézve később még vissza fogok térni, három szomszédos községből egyszerre jelentkezik több beteg. E tűnődésünk még fokozódott, midőn kérdezősködésünkre a betegektől azt hallottuk, hogy az ő községükben még több ilyen beteg is fordul elő. Hogy ennek a valóságáról és egyidejűleg több más viszonyokról is meggyőződést szerezzünk magunknak, több tanár- és orvostársammal, a megyei főorvos kalauzolása mellett az elmúlt héten kirándultunk Oláh-Bikalra, a hol tényleg találtunk még hét, egészen hasonló eltéréseket mutató beteget, kik közül kettőnél még a lábfn is voltak a kézháton levőkhöz hasonló elváltozások.

Időközben nálunk a benfekvő betegek száma hatra szaporodott, kettő tegnap jelentkezett az ambulantián és három MARSCHALKÓ tnr. úr osztályára vétetett fel s kiket a tanár úr a mai ülésre szíves volt idehozatni, úgy hogy rövid idő alatt összesen 19 beteg került szemünk elé, nem szólva arról az esetről, mely a mai ülésen LECHNER tnr. úr osztályáról szintén be fog mutattatni és a ki oda más vidékről küldetett. Ez az eset, melyet nekünk LECHNER tnr. úr szíves volt még előbb, semmint a most általam bemutatott esetek jelentkeztek volna, demonstrálni, a maga jól kifejezett mivoltában kétségtelenül nagyban hozzájárult ahhoz, hogy ezen szokatlan kóralakkal szemben azonnal tájékozódhassunk.

Szándékosan írtam le ezeket a részleteket t. sz. olyan körülményesen, miután úgy hiszem, hogy ily módon leginkább fog a t. szakülés velem együtt arra a meggyőződésre jutni, *hogy egy nálunk eddig elő nem fordult kóralaknak mondhatni tömeges megjelenéséről* lehet szólni. Hangsúlyozva mondom, hogy eddig elő nem fordult kóralak, mivel sem nekünk nem volt alkalmunk ilyent észlelni, sem

a betegek lakóhelyén gyakorló orvosok nem láttak ilyeneket, de meg a betegek is egytől-egyig határozottan azt vallják, hogy náluk e bántalom ez idén először mutatkozott, valamint nem tudnak arról mit sem, hogy a falubeliek között valaha előfordult volna.

Arra nézve, hogy milyen kóralakkal van dolgunk, leginkább azon (sit venia verbo) szerencsés véletlen által adhatjuk meg a feleletet, hogy egyszerre több ilyen eset jelentkezett és így a tünetekre nézve egymást mintegy kiegészítik.

Ha csupán a legszembeötlőbb tünetek anatómiai viszonyait és azok megjelenési helyét vesszük tekintetbe, úgy be kell vallanom, hogy a kézen és az arcon előforduló pir, beszűrődés, hámlás stb. stb. még leginkább emlékeztet az erythemára és részben az erysipelasnak bizonyos torpid chronikus alakjaira, de azért teljesen még sem felel meg egynek sem. Jól kifejezett esetekben, mint a minő volt pl. a kórházba jövele alkalmából ez a nő, a kéz hát bőrének intensiv beszűrődése jóval túlhaladta azt, a mit erythemáknál szoktunk látni és mégis a környezethez való viszonya, tapintata és az erysipelas többi tüneteinek hiánya által, utóbbtól nagyon is eltért.

Idült eezemával szintén nem téveszthető össze, sem hólyagesák, sem viszketés, sem vakarási nyomok nincsenek jelen, a mik ilyen helyen levő eezemánál alig hiányoznának. Rhagades az említett bántalmaknál szintén fordulhatnak elő, de ilyen számban alig találhatók. Sajátszerű az a vastag, majdnem szarúkeménységű, sárgás-szenyves pörkszerű állomány is, mely helyenkint leginkább az ujjakon látható.

Feltűnők az orron megjelenő és néha még a homlokra is áttérjedő pirosas bőrön nagy mennyiségben egymás mellett álló, sárgás-pizkos színű csapok, melyek a fagygyúmirigyekből kandikálnak ki és mi által ez a terület némileg a tarlóhoz hasonlít.

Mindezek alapján a bőrnek oly különböző helyein megjelenő elváltozásait saját szerűeknek kell tartanunk, melyekről nem mondom, hogy egyik-másik tulajdonságaikra nézve nem hasonlítanak más ismert kóralakok némelyikéhez, de összeségükben azoktól mindamelllett még a helyi jelenségekre nézve is eltérnek. Egy — a bőrön észlelhető elváltozáson alapuló — esetleges elnevezéssel, mint a minő pl. erythema solare, még akkor sem tarthatjuk e tünetek jelzését kimerítettnek, ha számba veszem is azt, hogy ez elváltozások tavaszkor jelentkeztek és főleg oly helyeken mutatkoznak, melyek a nap beha-

tásának ki vannak téve, mint az arc, a kézhat, a nyak. Hogy azonban ezek nem csupán napsütötte helyeken fejlődhetnek, azt legjobban illusztrálja ez a nő- és ez a férfibeteg. A nőnek alhasán felfelé a két spina ossis ilei anterior superior összekötő vonal által határolva, leterjedőleg a ezombok belfelületére és a nagyajkakra ugyanazok az elváltozások, pir, beszűródés, hámlás, rhagades észlelhetők, mint a minők a kézhaton voltak és melyek a kórházban való tartózkodása alatt egyszerűen jó táplálás és indifferens kezelés mellett ép úgy gyógyultak, mint ezek, még a gyógyulás haladásának fokára nézve is lépést tartva egymással. Ez a férfi, kinek kezén és pedig úgy a kézhaton, mint a tenyéren ez elváltozások igen jól kifejezetten észlelhetők, ez idén a szabadban még nem is dolgozott, de még ha dolgozott volna is, a napsugarak ép oly kevésbé hatottak a tenyerére, mint ennek a nőnek hasára és a ezombok belfelületére és nemzórészeire. De ha ez a nő véletlen épen testének ezen részeit tette volna ki a nap behatásának, úgy nem volna érthető, hogy határolódik pl. felfelé ezen elváltozás olyan élesen, mint ezt itt méltóztatnak látni.

Egy morbus sui generisnek kellene tehát a bőrön mutatkozó ezen helyi eltéréseket tartanunk még akkor is, ha önmagukban állnának fenn. Még inkább kell ezt tennünk, ha azt látjuk, hogy minő számos más tünettel társulva fordulnak elő.

Valamennyi betegnél találunk úgy az általános táplálkozás, mint az idegrendszer és az emésztési szervek működési zavaraira mutató jeleket, melyek esetenként természetesen különböző fokban vannak kifejlődve és melyekre nézve — ha a kórrajzokat egész terjedelemben olvastam volna fel — meggyőződhetett volna a t. szakülés, hogy nem egyszer sokkal előbb vannak jelen, mint a bőrön mutatkozó eltérések.

Majdnem valamennyi beteg, a kít alkalmunk volt künn a falun látni, ép úgy mint a kórházban ápoltak, a rossz tápláltság, a vérhiány jeleit mutatják; a vér haemoglobintartalma pl. ennél a gerőmonostori származású Veszár Vönnéznél leleszállt 55%-ra. Mindannyi nagyon gyenge, egyeseknél az izomgyengeség nagyon feltűnő; mindannyi többé-kevésbé nyomott kedélyhangulatban van, mi különösen e bemutatott nőn volt a kórházba jövelekor észlelhető; az a beteg pedig, kít LECHNER tanár úr lesz szíves ma bemutatni, az

elmezavar kifejezett tüneteivel került a kórodába. Egyeseknél hiányzik a patellaris reflex, másoknál az jól kiváltható; ép így viselkedik a facialis mechanikus ingerlékenysége, mely egyeseknél hiányzik, másoknál jól kifejezett, mint a tetaniánál, úgy hogy ujjal, vagy kopogtató kalapáccsal ütést gyakorolva azonnal láthatjuk, hogy a facialis által beidegzett izmok gyors összehúzódást végeznek. Van e betegek közt olyan is, kinél a facialis-tünet csak az egyik oldalon váltható ki.

Majdnem valamennyi betegnél vannak, illetve jelen voltak jól kifejezett stomatitis tünetei; a nyelven mély barázdák észlelhetők. Kifejezetten észlelhetők továbbá a gyomor és bél működési zavarai, főleg hasmenés. Legfeltűnőbb volt az e nőbetegnél, kinek még most is van naponta többször híg ürülése, melyet néha még most is maga alá ereszt. Az elsorolt tünetek majdnem mindegyike kisebb mértékben van ma már jelen, mint volt akkor, midőn a betegek a kórházba jöttek. Így pl. némely betegnél a kézen, az arezon előfordult elváltozásoknak csak nyomát látjuk annak, a mi bejövételük alkalmával észlelhető volt; de a javulásban legelőbbre haladottnál is más tapintatú a kézhat, mintegy pergamentszerű, most már jóval vékonyabb kérges és barnásan festenyzett bőre, mint a minőknek a parasztnak napbarnított bőrét szoktuk találni. Ép úgy visszafejlődtek, vagy visszafejlődésben vannak az idegrendszeren és az emésztési szerveken mutatkozott zavarok.

Ha mindezen tüneteket nem egyenkint, hanem összegükben vesszük tekintetbe, már pedig, hogy így kell őket elbirálnunk, az onnan is kitetszik, hogy — habár különböző fokban — valamennyi esetben jelen vannak: akkor úgy hiszem lehetetlen a fölött kétkedni, hogy egy sajátzerű kóralakkal, egy morbus sui generissel van dolgunk, mely eddig itt elő nem fordult és így azt észlelni alkalmunk nem volt, de mely más országokban, mint Ausztriában, Romániában, Olaszországban, Spanyolországban elég nagy számban fordul elő t. i. a *pellagrával*.

Szándékosan indokoltam t. szakülés a pellagra felvételének jogosultságát ez esetekkel szemben oly részletesen, részben azért, mivel, mint említém, ez a betegség nálunk nem észleltetett, részben pedig azért, mivel néhány év előtt még vita tárgyát képezte az Orvosi Hetilap hasábjaiiban nem csak az, hogy hazánkban fordult-e elő

pellagra, hanem még az is, hogy általában jogosult-e a pellagrának, mint külön kóralaknak felvétele; és ennyiben van e kérdésnek nálunk már irodalmi multja is, melyről néhány szóval megemlékezni annál inkább tartom kötelességemnek, mivel ez által alkalmam nyílik orvosi rendünk egyik igen tiszteletre méltó tagjának elégtételt szolgáltatni.

1885-ben megjelent tankönyvemnek pellagra-fejezetében tett egy megjegyzésem alapján t. i., melyet különben már a későbbi kiadásban rectificáltam, Nagy-Somkúton gyakorló orvos TAKÁCS SÁNDOR dr. t. barátom indítatva érezte magát arra, hogy az Orvosi Hetilapnak 1889-iki évfolyamában közölje tapasztalatait, melyek annak bizonyítására voltak hivatva, hogy a volt *Kövár* vidéken s a *Szilágyság* szamosmenti részén a pellagra egy igen gyakran előforduló s az emberiséget keservesen sújtó betegség. Igen alapos s mondhatom, hogy most, midőn magamnak is volt alkalmam hasonló eseteket látni, a leg-híbbnek és legáltalóbbnak tapasztalt leírása némi vitát provocált az Orvosi Hetilap hasábjain, melyben RÓNA, SCHWIMMER, MAJOR és újra TAKÁCS vettek részt, kik közül TAKÁCS és MAJOR tapasztalataik alapján a bántaloml étezése mellett szálltak síkra, míg SCHWIMMER a nélkül, hogy az eseteket látta volna, a pellagra létezését tagadta, hangsúlyozván, hogy a másutt is pellagra gyanánt leírt kórkép nem lévén egységes, felesleges, hogy hazánkban egy új kóralakot honosítsunk meg.

A látott és bemutatott esetek alapján, melyek legelsőjét épen TAKÁCS dr. úr volt szíves az általa említett vidékről beküldeni, úgy hiszem nem lehet többé a felett kételkedni, *hogy hazánkban a pellagra már évek óta előfordul*, valamint nem lehet kételkedni a felett sem, hogy itt, t. i. Kolozsvár környékén ez a betegség az idén lépett fel először, és hogy az általunk látott esetek képezik az első példányokat. Ennek az utóbbi körülménynek megállapítása előttem igen fontosnak látszik. És ha ez alkalommal nem terjeszkedem is ki a pellagrát illő ismeretek részletes tárgyalására, úgy a t. szakülés ezt nekem bizonyára meg fogja bocsátani. Hiszen még sokkal rövidebb idő telt el azóta, mióta ez eseteket észleljük, semhogy egyebet mondhatnánk, mint a mit mások leírtak. És ha mégis bátor voltam az esetek bemutatásával szíves türelmüket igénybe venni, úgy tettem ezt egyrészt azért, mivel mint méltóztatnak tudni és a miről ez eseteknél is meggyőződhetek, a tünetek hovatovább a nyár felé javul-

nak, esetleg egészen visszafejlődnek és így nem lehetetlen — bár ez inkább óhajtás csak, semmint alapos remény — hogy jövőre ilyen esetek bemutatására nem is lesz alkalmunk; tettem másrészt azért, hogy a figyelmet e bántalomnak hazánkban való előfordulására és itt nálunk egy új góczpont képződésére felhívjuk a észből, hogy minden elkövethető legyen továbbterjedésének megállítására és kifejlődési viszonyainak tisztázására most, midőn kezdetben ezek sokkal áttekinthetőbbek lehetnek, mint később, midőn a baj már messze területekre elharapódzott.

Ámbár a mondottak után csakis a bántalom egyszerű casuistikai bemutatására szorítkoztam, egy aetiologiai momentumot még sem akarok említettlen hagyni, mely egyuttal nem csupán mint aetiologiai mozzanat bir fontossággal és érdekekkel, hanem érthetővé teszi azt is, hogy miért mutatkozott e bántalom vidékünkön most először és pedig azonnal oly jelentékeny számban.

Méltóztatnak tudni, hogy a kukoriczaliszttal való táplálkozás a legtöbb észlelő szerint fontos szerepet játszik a pellagra aetiologiájában, ámbár eme szerep lényegének mibenléte még controversia tárgyát képezi és az nincs még eldöntve, hogy e mellett mennyire jutnak más tényezők, mint nyomor stb. érvényre. Ebből a szempontból fontos adatot képez az, hogy úgy a betegek maguk, mint a falubeli egészségesek, nemkülönben a köztük élő biró és orvos, valamint a vidékbeli birtokos urak, egyhangúan oda nyilatkoznak, hogy azon a vidéken, a honnan ezek a bemutatott betegek kerülnek, az alsóbb néposztály is rozs- és buzaliszttal táplálkozik, csupán ez idén volt kénytelen 3 évi rossz termés után igényeit alábbszállítani és főleg vagy kizárólag kukoriczaliszttal táplálkozni. Hogy a többi viszonyok, t. i. a kukoriczaliszttal való táplálkozásnak módzatai, a táplálék módja, a táplálékban való változatosságnak hiánya (tekintettel a sertésvészre), a kukoricza romlott vagy romlatlan volta, a romlott vagy romlatlan kukoriczából készült pálinka, a kukoricza provenientiaja, a mennyiben ez idén főleg Romániából ide került kukoriczát fogyasztottak, birnak-e és mennyiben birnak e bántalomra befolyással, csak további beható vizsgálatok révén lesz tisztázható.